

TERÖRİZMİN SAHRAALTI'NDAKİ YÜKSELİŞİ

TÜRKİYE'NİN AFRIKA'DAKİ VARLIĞI VE ULUSLARARASI REKABET

GÖKTUĞ SÖNMEZ

Güvenlik Çalışmaları Direktörü ORSAM

“

Özellikle Kuzey Afrika ve Sahraaltı'ndan IŞİD ve el-Kaide gibi yapılara doğrudan katılımların ötesinde el-Şebab ve Boko Haram, Afrika coğrafyasında terörizm merkezli çalışmalarını en fazla yoğunlaştıran örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır.

”

Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) ve el-Kaide'nin önemli varlık göstermeye gayret gösterdiği, bu kapsamda özellikle 2014-2015 sonrasında IŞİD'in giderek ağırlığını artırdığı coğrafyalardan Sahraaltı Afrika, aynı zamanda 2020-2030 arası %5 ortalama büyüme beklentisi ve geçtiğimiz on yıldaki büyüme hızlarında dünyanın önde gelen ülkelerini barındırması itibarıyla küresel ağırlığını artırmaktadır. Bununla birlikte hem uluslararası aktörler bölgede angajmanını artırırken hem de bölge geleceğe dönük önemli bir potansiyel barındırırken bölgeye IŞİD ve el-Kaide'nin artan ilgisi dikkat çekici sonuçlar doğurmakta ve ileriki yıl-

larda da bu durumu sürdürecektir bir görünüm sergilemektedir.

Bölgede Ruanda'dan Sudan'a, Orta Afrika'dan Gine ve Liberya'ya kadar yaşanan çatışmalar, soykırımlar ve zorunlu göçlerle birlikte hareketlenen demografinin, yeni coğrafyalarda yaşadığı imkânsızlıklar, entegrasyon sorunları ve ulusal bazdaki sistemsel sorunlar Afrika'yı dünyanın ilgi odağı coğrafyalardan biri hâline getirmiştir. Bölgenin, 1998'de Kenya ve Tanzanya'da ABD Elçiliklerinin bombalanmasıyla el-Kaide'nin ABD'ye yönelik yaklaşımının ilk girişimlerinin ortaya konduğu coğrafya olduğu da hatırlanmalıdır.

EL-ŞEBAB VE BOKO HARAM ODAĞINDA BÖLGEDE IŞİD VE EL-KAİDE VARLIĞI

Özellikle Kuzey Afrika ve Sahraaltı'ndan IŞİD ve el-Kaide gibi yapılara doğrudan katılımların ötesinde el-Şebab ve Boko Haram, Afrika coğrafyasında terörizm merkezli çalışmalarını en fazla yoğunlaştıran örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır. 2013 sonrasında Doğu Afrika ve Somali özelinde hareketliliği artan el-Şebab'ın el-Kaide ile Boko Haram'ın ise IŞİD'le yakın ilişkileri olduğunu; buna karşın bu yapıların insan havuzunun tıpkı diğer birçok coğrafyada

olduğu gibi geçişkenlik gösterdiği de unutulmamalıdır.

El-Şebab'ın küresel terörle mücadele radarına girişi için Şubat 2012'de el-Şebab'ın el-Kaide'ye bağlılığını bildirdiği video yayını önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2014'te örgüt lideri Ahmet Abdi Godan'ın drone saldırısında ABD tarafından öldürülmesinin

örgüte hayati bir darbe vurmadığı veya örgütün toparlanmayı belli ölçüde gerçekleştirebildiğini; öte yandan bu darbenin Sahraaltı'nda IŞİD'e daha fazla alan açtığını söylemek mümkündür. 2018'de yüzlerle ifade edilen Somali IŞİD'inin hem etki alanının ciddi anlamda büyüdüğü hem de mevcudun binlerle ifade edilir hâle gelmesi bunu göstermektedir. Özellikle 2018 sonlarından itibaren gruplar arasındaki çatışmalar derinleşmiş ve iki aktör tarafından daha fazla tahrik edilerek görünür kılınmıştır. 2019 Aralık ayında Mogadişu'da gerçekleştirdiği ve 80'den fazla kişinin hayatını kaybettiği saldırıları ile 2020 Ocak ayında Kenya'da

gerçekleştirdiği ve 3 ABD askerinin hayatını kaybettiği Manda Askerî Üssü saldırısı, örgütün artan hareketliliğinin en önemli iki örneği olarak değerlendirilmektedir.

Nijerya orijinli Boko Haram ise daha ziyade Nijer, Nijerya, Kamerun ve Çad coğrafyasında eylemsellik göstermekte; IŞİD ile daha yakın bağları bilinmekte olup kendisini "İslam Devleti'nin Batı Afrika Vilayeti" olarak lanse etmektedir. 2015 Mart ayında IŞİD'e bağlılığını ilan eden örgüt, bu tarih itibarıyla küresel koalisyonun da radarına girmiştir. Örgüt 2009'da ilk lideri Muhammed Yusuf'un öldürülmesi sonrası Ebubekir Şekau liderliğinde

çok daha agresif bir tutum benimsemiş; kışlalar, karakollar ve Birleşmiş Milletler temsilcilik binaları hedefler hâline gelmiş, IŞİD'e biat açıklaması sonrası ise örgütün görünürlüğü bir kademe daha yükselmiştir. 2016-2017 yıllarında Barack Obama yönetimi Kamerun'a 300 asker göndererek Nijer'deki varlığını güçlendirmek yoluyla destek vermiştir.

Bu coğrafyalarda hareketliliği olmasa dahi bu yapıların Afrika'daki varlığı ve özellikle eylemlerinin yarından çoğu Somali ve az bir kısmı Kenya'da gerçekleşen Hareket el-Şebab el-Mücahidin ya da yaygın kullanılan kısa ismiyle el-

Şebab'ın varlığı, Sahraaltı'nın kilit aktörlerinden olan Somali ve bu aktörle ilişkili uluslararası aktörlerin bölge politikaları üzerinde etkili olabilmektedir. Phoenix ve Minnesota gibi diaspora bulunan yerlerden ABD vatandaşlarını Somali'deki "mücadele" için örgüte katmayı başaran ve dönem dönem Doğu Afrika'daki ABD askerî varlığını hedefe alma yönünde söylemiyle öne çıkan örgüt, bölgesel güvenliği ve küresel rekabetin bölgede yansımalarına önemli etki yapma potansiyeline sahiptir.

BÖLGEDE TÜRKİYE VARLIĞI, ULUSLARARASI REKABET VE OLASI SENARYOLAR

Irak ve Suriye'deki kayıplar sonrası bölgenin özellikle IŞİD açısından ağırlığın kaydığı ana merkeze dönüşmeye başlaması ve el-Kaide'nin "Mağrib'teki el-Kaide" varlığından bu yana Afrika'ya olan ilgisi, uluslararası oyuncuların bölgeye girmek ve bölgedeki varlıklarını artırmak için kullandıkları önemli sebepler arasındadır.

Özellikle Libya krizinde ve Suriye'nin kuzeyinde daha görünür olan Fransa-ABD gerilimi bölgedeki denklemin önemli boyutudur.

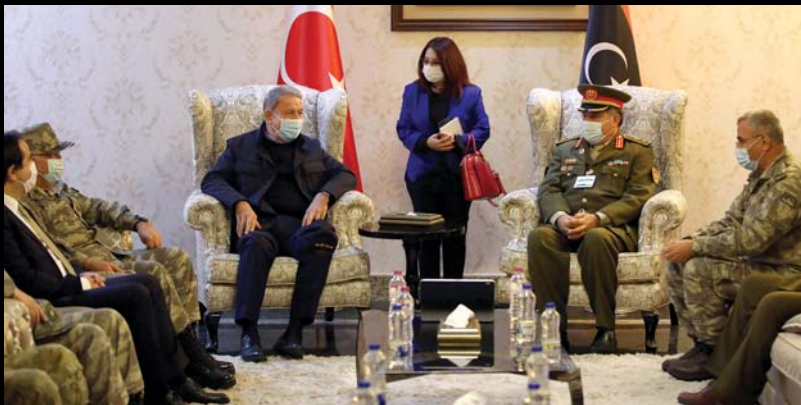
Fransa etkisini hem Burkino Faso, Çad, Nijer, Moritanya ve Mali'den oluşan G-5 gibi bölgesel hamleler üzerinde başat dış güç pozisyonunu alarak hem AB'nin unsurlarını kendi Afrika varlığını derinleştirmek için kullanarak artırmaya çalışmaktadır. ABD ise önemli potansiyeller barındıran ve hızla Çin'in en önemli yayılma rotalarından birine dönüşmüş olan Afrika'da, Rusya'nın da özellikle Libya ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde artan görünürlüğüyle ABD Afrika Komutanlığının (AFRICOM) ağırlığını artırmayı ve bölgede Fransa'yı aşan bir güce ulaşmayı hedeflemektedir. Somali'deki Afrika Birliği Misyonu (AMISOM) güçlerinin çekilmesiyle bölgede ABD rolünün büyüyebileceği değerlendirilmektedir. Trump döneminin mirası olarak askerlerin çekilme sürecinin işlediği Somali'de ve genel olarak Afrika'da Joe Biden döneminde hem küresel terörizm söylemi hem liberal müdahaleci argümanlarla dönüş beklemek bu çerçevede oldukça olasıdır.

Türkiye ve İsrail bölgede iddialı orta ölçekli güçler olarak öne çıkmaktadır. Bu aktörler hem sert hem yumuşak güçlerini güçleri ölçeğinde yansıtmakta; Türkiye böl-

gede savunma sanayi satışlarını öncelerken İsrail de suyun öte tarafına yönelik politikaları için bölgede önemli bir güç unsuru hâline gelmeye ve ekonomisi hızla büyüyen bu coğrafyada kendisine yeni ve geniş bir pazar açma gayretindedir.

“
Türkiye'nin yardım ve destek politikalarının yanında siyasi figürlerinin bölgede gördüğü ilgi Türkiye'nin bölgedeki istisnai rolünün altını çizmekte, kimi zaman Libya örneğinde olduğu gibi Sahra ötesinde de gücünün küresel ve nükleer aktörlerle kolayca rekabet edebilir hâle taşınmasına imkân sağlamakta ve gücü üzerinde oldukça hayati çarpan etkisi yapmaktadır.

”
Bu ülkeler içerisinde bölgeyle tarihsel ve sosyolojik bağlarının gücüyle öne çıkan Türkiye'nin yardım ve destek politikalarının yanında siyasi figürlerinin bölgede gördüğü ilgi Türkiye'nin bölgedeki istisnai rolünün altını çizmekte, kimi zaman Libya örneğinde olduğu gibi Sahra ötesinde de gücünün küresel ve nükleer aktörlerle kolayca rekabet edebilir hâle taşınmasına imkân sağlamakta ve gücü üzerinde oldukça hayati çarpan etkisi yapmaktadır. Bu nedenle Somali'deki Türk askerî varlığını hedef alan el-Şabab saldırıları ve örgütün ülkedeki Türk mühendisleri hedef alan açıklamaları tesadüfi görünmemektedir.

Bölgeye istikrar katabilecek ve sahada yumuşak-sert gücü diğer güçlere kıyasla çok daha etkin harmanlamış Türkiye'nin hamleleri, bölgede istikrarsızlıktan faydalanan ve/ya Türkiye'nin bölgedeki varlığının önünü kesmeyi amaçlayan aktörler açısından en önemli hedeflerdendir. Bölgeye yabancı olan ve Türkiye'yi çevrelemek ve bölgedeki İsrail hareketlerini kolaylaştırmak için bölgeye hamle yapan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan gibi aktörlerle Libya krizinde bunlarla birlikte Türkiye'ye karşı cephe alan Fransa'yla rekabetin sertleştiği dönemlerde Türkiye'nin bölgedeki en önemli ağırlık merkezi olarak görülebilecek Somali'deki saldırılar ilgi çekici bir zamanlama sergilemektedir. Körfez'deki normalleşme ve Fransa-Türkiye ilişkilerinde yumuşama sinyalleri bu kapsamda dikkatle izlenmelidir.

Türkiye için coğrafyada ayrı bir öneme haiz Somali'de 2013'ten bu yana Türklerin de hayatını kaybetmesine neden olan önemli saldırılar gerçekleşmiştir. Saldırlarda Kızılay Yardım Konvoyu (2013), Büyükelçilik ek binası (2013) ve Maarif Vakfı aracı (2019) doğrudan hedef alınmakla birlikte örgütün farklı saldırılarında hayatını kaybedenler arasında Türk vatandaşları sıklıkla yer almakta; örgütün doğrudan Türk müteahhitleri hedef aldığı görülmektedir. Türkiye'nin, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ziyaretiyle ülkeyi 2. Dünya Savaşı'ndan beri ziyaret eden ikinci Afrika dışı ülke olması ve o tarihten bu yana Türkiye'nin ülkeye yardımlarının 1 milyar doları aşması hem Türkiye açısından Somali'nin öneminin altını çiz-

mekte hem Türk varlığına karşı saldırılara dair düşünülmesi gereken bir noktayı teşkil etmektedir.

“**Sahraaltı'nın hâlihazırda IŞİD ve el-Kaide bağlantılı değerlendirilebilecek saldırıların coğrafi ağırlık merkezine dönüşme eğiliminde olduğunu ve terörizmden geçtiğimiz yıl itibarıyla en çok etkilenen coğrafyaların başında geldiğini not etmektedir.**”

Türkiye'nin ülkedeki üssü Somali'deki Türk Askerî Eğitim Üssü'nde (TURKSOM) Somali polisi özel hareketçılarının eğitimi ve aynı birimin Foça Jandarma Komanda Okulunda eğitim alması bu anlamda gözden kaçmamalıdır. Öte yandan Türkiye, bölgede deniz haydutluğu ve terörle mücadele bağlamında Deniz Kuvvetleri unsurlarının bulunmasına yönelik tezkereyi Ocak 2020 itibarıyla yeniden uzatmıştır. Afrika Birliğinin Somali Misyonunun barış gücü AMISOM'un ülkeden 2020 sonunda çekilme takvimi ve sorumluluğun 20.000 civarı mevcuda sahip Somali ordusuna bırakılması, 2021 ile bölgede çerçevesi çizilen hareketliliği artırmasının oldukça olası olduğunu göstermekte ve Türkiye'nin hem Somali polisine hem Somali ordusunun neredeyse üçte birine verdiği eğitimin bu çerçevede önemini doğrulamaktadır.

Bölgede yukarıda tartışılan IŞİD ve el-Kaide bağlantılı grupların

varlığı ve etkisinin artma eğilimi bu genel uluslararası çerçevede okunmalıdır. Aralık'ta açıklanan “Global Terrorism Index” verileri de Sahraaltı'nın hâlihazırda IŞİD ve el-Kaide bağlantılı değerlendirilebilecek saldırıların coğrafi ağırlık merkezine dönüşme eğiliminde olduğunu ve terörizmden geçtiğimiz yıl itibarıyla en çok etkilenen coğrafyaların başında geldiğini not etmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu örgütlerin, olası yeni katılımlarla birlikte uluslararası rekabetin hem vekilleri hem hızlandırıcıları hem de konjonktürel olarak durdurucuları veya iş birliğine iticileri hâline gelebileceği unutulmamalıdır.

Irak ve Suriye özelinde örgütün yeni aktörlere alan açması, eskiyelerinin gücünü sahada test etmesi ve kimi dönemler kırması, bölgede dinamikleri köklü biçimde kimi alanlarda değiştirmiş olması hatırlandığında Afrika'nın geleceğinin hem bölgesel hem küresel düzlemdeki şekillenişinde örgütün işlevsel rolünün büyük olacağı, varlığının sahadaki kimi aktörler tarafından gerek bahane gerekse reel olarak kullanılabileceğini öngörmek gerçekçi olacaktır. Bu denklemde yumuşak-sert gücüyle yer alan Türkiye'nin varlık ve çıkarlarını korumanın yanında bölgeye istikrar getirmek için önemli bir potansiyeli olduğu görülmektedir. Önümüzdeki süreçte hem AB içerisinde Fransa'nın Afrika politikasına dair yükselen rahatsızlık hem de ABD ile Fransa'nın kıtadaki tırmanan örtülü rekabeti, Sahraaltı'na ve genel olarak Afrika'ya dair Türk dış politikası açısından izlenmesi gereken dinamiklerin başında gelecektir. ■